

OBIECTIVE ONU PRIVIND DEZVOLTAREA UMANĂ LA NIVEL MONDIAL ȘI POZIȚIA ROMÂNIEI ÎN CLASAMENTUL NAȚIUNILOR

MARIANA STANCIU

OBIECTIVE ALE DEZVOLTĂRII UMANE ÎN NOUL MILENIU

La Reuniunea Generală a Națiunilor Unite din anul 2000, șefii de state și guverne au pus din nou în discuție unele efecte ale inegalităților extrem de pronunțate, care operează în prezent în sfera dezvoltării umane la nivelul diverselor țări. Tot atunci s-au reevocat responsabilitățile imense, pe care șefii de state și de guverne le au în sfera ameliorării situației actuale. În contextul declarării generale a adevizării și suportului față de aspirațiile firești spre *libertate, democrație și respectarea drepturilor omului*, cei prezenți au stabilit un set de *opt obiective* prin atingerea cărora se urmărește *stimularea dezvoltării umane și eradicarea sărăciei până în anul 2015*.

Aceste obiective sunt următoarele:

- eradicarea sărăciei extreme și a stării de subnutriție;
- facilitarea accesului universal la educația primară;
- promovarea egalității sexelor și a emancipării femeilor;
- reducerea mortalității infantile;
- îmbunătățirea sănătății materne;
- combaterea unor maladii grave precum SIDA, malaria, tuberculoza ș.a.
- asigurarea sustenabilității mediului ecologic;
- crearea unui parteneriat global pentru dezvoltare.

Cele mai multe dintre aceste obiective sunt stabilite pe baza unor standarde adoptate de comunitatea internațională, sunt evaluabile și pot fi monitorizate, fiind defalcate și operaționalizate pe etape.

Raportul Global al Dezvoltării Umane, din anul 2002, estimează probabilitatea ca țările din diversele grupe de dezvoltare să atingă în mod efectiv aceste obiective până în anul 2015, în ipoteza că actualele tendințe ale evoluțiilor socioeconomice se vor menține. Până în prezent, multe țări au înregistrat deja pași decisivi pe acest drum, dar altele – în special țările sărace – prezintă un risc destul de ridicat să nu atingă aceste obiective în termenul propus. În timp ce un număr de 55 de țări, care cuprind 23% din populația lumii, sunt pe cale să realizeze cel puțin șase dintre obiectivele propuse, alte 33 de țări, incluzând 26% din populația lumii, au mari probleme în atingerea a mai mult de patru dintre obiective. În grupul celor

din urmă se află țările din Africa subsahariană. Depășirea subdezvoltării de către acestea presupune antrenarea unor eforturi extraordinare, atât din partea lor cât și a comunității internaționale.

Unele estimări optimiste susțin că ar fi nevoie de o creștere anuală a PIB/locuitor de cel puțin 3,7%, de-a lungul întregii perioade 2000–2015, pentru a atinge obiectivul *eradicării sărăciei derivate din insuficiența veniturilor*. În anii '90 însă, la nivel mondial, doar 24 de țări au reușit să realizeze o asemenea creștere a PIB. China și India – adică țările cele mai populate – se află în acest grup.

Dar veniturile realizate de populațiile a 130 de țări (inclusiv cele 52 de țări care au prezentat creșteri economice negative în anii '90) unde trăiesc 40% din populația lumii nu cresc suficient de rapid.

În ceea ce privește *eradicarea foamei cronice*, unele țări s-au apropiat mai mult de atingerea acestui obiectiv decât altele. Totuși, peste 40 de țări, cuprinzând 28% din populația lumii, se află încă departe de a rezolva problema subnutriției cronice a populației, iar 25 de state cu 32% din populația lumii, nu au rezolvat *problema accesului universal al populației la o sursă de apă potabilă*.

În anul 1999, 2,8 miliarde de oameni trăiau cu mai puțin de 2\$/zi, iar 1,2 miliarde abia supraviețuiau cu mai puțin de 1\$/zi. Totuși, ponderea totală a populației care a supraviețuit cu mai puțin de 1\$/zi a scăzut ușor în anii '90, de la 29 la 27,7% din populația lumii (tabelul nr. 1). Deși, per ansamblu, această tendință s-a manifestat și în zone ca Africa subsahariană, America Latină și Caraibe, sau Orientul Mijlociu și Africa de Nord, în aceste zone, ca urmare a creșterilor demografice înregistrate, în special în rândurile populației sărace, numărul absolut al celor care în anii '90 au supraviețuit cu mai puțin de 1\$/zi, a crescut.

Europa de Est și Asia Centrală sunt singurele regiuni ale lumii unde proporția populației care a trăit cu mai puțin de 1\$/zi, în anii '90, a crescut atât în cifre relative cât și absolute.

Tabelul nr. 1

Persoane care au trăit cu mai puțin de 1\$/zi în anii '90

Regiunea geografică	Proportie în total populație (%)		Număr (milioane)	
	1990	1999	1990	1999
Africa subsahariană	47,7	46,7	242	300
Asia de Est și Pacific	27,6	14,2	452	260
Exclusiv China	18,5	7,9	92	46
Asia de Sud	44,0	36,9	495	490
America Latină și Caraibe	16,8	15,1	74	77
Europa de Est și Asia Centrală	1,6	3,6	7	17
Orientul Mijlociu și Africa de Nord	2,4	2,3	6	7
Total	29,0	27,7	1.276	1.151
Exclusiv China	28,1	24,5	916	936

Sursă: World Bank Governance Indicators Dataset, 2002.

Cea mai săracă regiune a lumii a rămas totuși Africa subsahariană.

În mod obișnuit, rata sărăciei dintr-o țară este determinată, pornindu-se de la *venitul pe locuitor* și de la *graficul distribuției reale a veniturilor în masa socială*. Deși, în principiu, nu există garanții că, într-o țară sau alta, în urma creșterii veniturilor medii, cei aflați în sărăcie vor beneficia și ei, în mod efectiv, de o creștere a veniturilor, totuși în mod statistic, acest fenomen se întâmplă.

Măsura în care creșterea medie a veniturilor poate contribui la reducerea sărăciei depinde de ecartul inegalității distribuției veniturilor (indicele Gini).

În general, studiile asupra inegalității distribuției veniturilor suferă prin lipsa de obiectivitate a datelor și, în genere, prin insuficiența datelor.

Având limitele sus-menționate, datele existente indică faptul că, de-a lungul ultimelor trei decenii, inegalitatea distribuției veniturilor în interiorul țărilor (indicele Gini) a crescut. Din 73 de țări (cuprinzând 80% din populația lumii) pentru care există date în acest sens, în 48 s-a înregistrat o creștere a inegalității distribuției veniturilor, încă din anii '50. În același interval, indicele Gini a fost constant pentru 16 țări, în timp ce pentru numai 9 țări (cuprinzând 4% din populația lumii) nivelul inegalității veniturilor a scăzut. Alături de alți factori, *creșterea inegalității distribuției veniturilor* a diminuat simțitor efectele sociale ale eforturilor de a ține sub control explozia sărăciei.

Date fiind actualele dimensiuni ale inegalităților de venituri, este nevoie de o creștere economică mult mai mare și mai rapidă, pentru a îndeplini obiectivul *eradicării sărăciei până în anul 2015*. În plus, această creștere ar trebui orientată mai decis spre diminuarea dificultăților de supraviețuire ale celor aflați în sărăcie și nu așa cum s-a întâmplat în anii '90 în unele țări din Europa de Est, unde fenomenul sărăciei a cunoscut o explozie fără precedent în timp de pace.

De altfel, în anii '90, Europa Centrală și de Est a fost singura zonă din lume unde s-a produs un declin net al venitului real mediu pe locuitor. În ultimii ani, unele țări au reușit deja să depășească tendința respectivă (R. Cehă, Polonia, Slovenia etc.); altele însă au persistat mai mult timp și persistă încă pe panta sărăciei (Bulgaria, Albania, România, unele țări din CSI).

ADECVAREA INDICELUI DEZVOLTĂRII UMANE (IDU) CA INSTRUMENT DE MĂSURARE A COMPLEXITĂȚII DEZVOLTĂRII UMANE

În fiecare an, începând din 1992, au fost publicate peste 400 de rapoarte privind dezvoltarea umană regională, națională sau mondială, cele naționale referindu-se la 135 de țări.

Rapoartele naționale sunt centrate, în general, pe analiza factorilor-cheie, de actualitate la un moment dat, în dezvoltarea umană a fiecărei țări, fiecare raport prezentând și evoluțiile indicatorilor privind dezvoltarea umană.

Indicele dezvoltării umane sintetizează trei dimensiuni ale dezvoltării umane: *șansele de a trăi o viață lungă în sănătate, valorificarea accesului la*

educație și atingerea unui standard decent de viață. Indicatorul se bazează, deci, pe măsurarea *speranței de viață, a cuprinderii școlare și a alfabetizării, și a nivelului veniturilor*.

Limitele IDU, ca indicator al bunăstării umane, au fost recunoscute tot mai larg, încă din anul 1990, când acesta a fost adoptat ca instrument statistic la nivel internațional. Ca urmare, alți trei indici complementari au fost construiți, pentru a pune în lumină aspecte particulare ale dezvoltării umane: *indicele sărăciei umane (ISU), indicele disparității între sexe în dezvoltarea umană (IDS) și indicele participării femeilor la viața socială (IPF)*.

IDU pune în lumină progresul sau regresul țărilor, în atingerea performanțelor măsurate prin indicatorii componenți. De exemplu, dacă în anul 1975, Finlanda prezenta un IDU superior Elveției, în prezent raporturile s-au inversat. Dar ierarhizarea țărilor în funcție de IDU poate să difere de cea în funcție de PIB/locuitor sau de alți indicatori subsecvenți ai IDU.

Niveluri ridicate ale dezvoltării umane pot fi realizate, dincolo de o anumită limită a dezvoltării economice, chiar și beneficiind de venituri nu foarte ridicate per locuitor. Prezența unui nivel ridicat al veniturilor nu constituie, în sine, o garanție absolută a atingerii unui nivel foarte ridicat al IDU. De exemplu, deși Pakistanul și Vietnamul au venituri similare, Vietnamul obține o performanță inferioară în sfera dezvoltării umane. Sau, o țară ca Filipine, cu un venit mai mic de două treimi din cel al Thailandeii, realizează un IDU egal cu cel al Thailandeii. *Așadar, deși atingerea unui IDU cât mai ridicat presupune existența unui nivel înalt al veniturilor, este înaintea de aceasta, o problemă de politică socială și de orientare a veniturilor publice spre dezvoltarea eficientă a sectorului social.*

Unele regiuni ale lumii au realizat progrese relativ mari, în ceea ce privește IDU, în ultimii 20 de ani – țările din Asia de Est și Pacific excelând în acest sens, îndeosebi în anii '90, ca și unele state arabe – în timp ce țările CSI, de exemplu, au înregistrat regrese greu de recuperat, în contextul unor tranziții dureroase la economia de piață.

Deși IDU poate constitui un punct de pornire în evaluarea unor progrese sociale, acesta omite însă aspecte vitale ale dezvoltării umane, cum ar fi, *abilitatea și libertatea omului de a participa la adoptarea unor decizii care îi afectează propria viață*. O persoană poate fi chiar bogată, sănătoasă și înalt educată, dar în absența unei asemenea abilități și libertăți poate experimenta frustrări inimaginabile.

Omiterea de către IDU a unor dimensiuni ale libertății umane a determinat construirea, în anul 1991, a unui *indicator al libertății umane (ILU)*, iar în anul 1992, a unui *indicator al libertății politice (ILP)*. Nici unul dintre acești indicatori nu au supraviețuit (nu au mai fost măsurați) dincolo de anul înființării lor, ca urmare a dificultăților întâmpinate de statisticieni și analiști în măsurarea unor aspecte atât de subtile ale dezvoltării umane. Totuși, unii indicatori ai libertăților politice și civile nu pot fi ignorați dacă vrem să avem o imagine cât mai apropiată de adevăr asupra dezvoltării umane, într-o țară sau alta. De exemplu, dacă vom avea în vedere

democrația și participarea politică din Grecia și Singapore – țări cu un IDU foarte apropiat – vom constata că Grecia stă mult mai bine decât Singapore. Același lucru este valabil, de exemplu, pentru Federația Rusă comparativ cu Belarus.

Deși, teoretic, pare a nu exista o relație directă între *IDU* și *democrație*, totuși, *practic, se observă că țările considerate în prezent cele mai democratice prezintă cele mai ridicate valori ale IDU.*

Pe de altă parte însă, deși IDU măsoară progresul mediu al unei țări în sfera dezvoltării umane, acesta nu relevă distribuția în masa socială a progresului și a dezvoltării respective. De aceea, a fost nevoie de construirea *indicelui sărăciei umane*, care, în plus, reflectă decalajele deprivării, pornind de la aceleași criterii de evaluare ca IDU.

Deoarece atât nivelul cât și natura deprivării umane diferă de la o zonă geografică a lumii la alta, au fost construiți doi *indici ai sărăciei umane, ISU 1 și ISU 2.*

ISU 1 măsoară nivelul sărăciei în țările în curs de dezvoltare, centrându-se pe trei dimensiuni: *longevitatea populației* – măsurată ca probabilitate la naștere a unei persoane de a nu supraviețui vârstei de 40 de ani, *nivelul de educație* – măsurat prin rata analfabetismului la adulți și, *accesul la resursele economice publice și private necesare supraviețuirii* – indicator compus din alți doi indicatori: numărul persoanelor care nu au acces în mod curent la surse de apă potabilă și procentul copiilor subponderali în vârstă de sub cinci ani.

ISU 2 măsoară sărăcia umană în țări selectate din cadrul OCDE, care produc date relevante *pe cele trei dimensiuni similare cu ISU 1 și, în plus, pe dimensiunea excluziunii sociale.* Pentru măsurarea ISU 2, cele trei dimensiuni amintite urmăresc: probabilitatea ca la nașterea unei persoane aceasta să nu supraviețuiască peste vârsta de 60 de ani, rata analfabetismului funcțional la adulți și procentul populației care trăiește sub *pragul de sărăcie* – definit în funcție de un quantum al veniturilor de 50% din valoarea mediană a veniturilor, la nivel național și în funcție de rata șomajului pe termen lung (12 luni sau peste).

În prezent, există mulți indicatori care sunt mențiți să surprindă extensia drepturilor civile, democratice sau politice în diverse țări. Aceștia sunt însă destul de dificil de operaționalizat, pentru a intra în construcția IDU la nivel mondial, deoarece, spre deosebire de indicatorii privind veniturile, sănătatea și educația, alți indicatori par totuși destul de ambigui și controversați într-un asemenea context de evaluare.

NECESITATEA DEMOCRATIZĂRII ACTELOR DE GUVERNARE DIN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII UMANE

Oameni politici de diverse orientări afirmă frecvent, în ultimii ani, că stilul de guvernare a națiunilor constituie un factor de primă importanță, în eforturile de eradicare a sărăciei și promovare a dezvoltării umane.

Deziderate precum *creșterea economică durabilă, accesul universal la educație și desfășurarea unor alegeri libere* sunt de neconceput, în prezent, în absența unor instituții, reglementări și acte politicoadministrative orientate democratic. Într-un asemenea context, promovarea dezvoltării umane constituie mult mai mult decât o simplă necesitate de ordin social, economic sau tehnic. Aceasta este, deopotrivă, o provocare politică și instituțională. Numeroase ediții ale Rapoartelor Dezvoltării Umane la nivel global, regional sau național atrag atenția asupra faptului că *multe dintre piedicile, care stau în prezent în calea atingerii rapide a obiectivelor globale ale dezvoltării umane, derivă din persistența unor probleme ce vizează stilul de guvernare*. Adoptarea și tolerarea pe termen ceva mai lung a unui stil de guvernare deficitar (lipsit de transparență, favorizând corupția, ori ignorând prioritățile sociale) se precipită spre a duce, de obicei, la apariția unor adevărate situații de *criză*, din care numai cu greu se poate ieși. De obicei, *crizele de guvernare capătă expresia corupției politice generalizate, a serviciilor sociale și publice ineficiente, a expansiunii sărăciei*. O proastă guvernare înseamnă școală fără profesori, spitale fără medici și medicamente, curți de justiție unde dreptatea se cumpără, funcționari publici pretinzând mită mai mult sau mai puțin deschis.

Mulți se întrebă, în prezent, care ar trebui să fie trăsăturile distincte ale unei guvernări de succes, democratice, stimulative pentru dezvoltarea umană.

Cele mai multe dezbateri pe această temă se centrează pe analiza factorilor, care pot transforma instituțiile publice în organisme sociale înalt eficiente și eficace. Cuvintele cheie ale oricărui discurs ce vizează acest domeniu sunt *transparență, participare, responsabilizare, justificare socială, justiție socială*. Toate aceste attribute ale organismelor sociale sunt indispensabile unui mediu instituțional care își asumă obiective ce vizează dezvoltarea umană. Necesitatea instaurării lor conștiente și monitorizării consecvente a indicatorilor de evaluare ai acestor attribute derivă din faptul că ineficacitatea și inechitățile promovate prin intermediul instituțiilor publice pot cauza suferințe mari tuturor, și îndeosebi persoanelor sărace sau vulnerabile.

De aceea, *oameni din toate categoriile sociale trebuie să aibă un cuvânt de spus, în ceea ce privește felul cum instituțiile publice operează*. Acest lucru trebuie să fie posibil din multe motive, între care menționăm:

– participarea la elaborarea reglementărilor, care specifică accesul la structurile, resursele și oportunitățile comunitare, constituie un drept elementar al omului și o concretizare imediată a dezvoltării umane;

– o guvernare devine cu atât mai larg reprezentativă, mai legitimă și deci mai eficace, cu cât este mai deschisă social. De exemplu, dacă oamenii dintr-un cartier sunt chestionați asupra oportunității amplasamentului unei clinici, este mai probabil ca aceasta să fie plasată optim în spațiu;

– o guvernare devine cu atât mai echitabilă, cu cât ea este mai incluzivă social.

În prezent se știu destule lucruri despre politicile sociale, menite să ducă la eradicarea sărăciei și la promovarea unei creșteri economice mai incluzive social. Cu toate acestea, foarte puține țări optează pentru asemenea politici în mod real, deoarece,

în cele mai multe cazuri, potențialii beneficiari sunt lipsiți de putere politică. Interesele lor nu sunt, ori sunt slab reprezentate în cadrul aparatului de decizie politică.

Așadar, din perspectiva dezideratelor dezvoltării umane, *o guvernare actuală de succes nu poate fi decât democratică*. Sub o asemenea guvernare drepturile și libertățile fundamentale ale oamenilor sunt respectate, iar oamenii pot influența în mod real deciziile politice, care au impact asupra vieții lor.

Experiența țărilor democratice relevă și alte caracteristici fundamentale ale unei guvernări democratice. Între acestea menționăm:

- instituțiile democratice conțin diverse mecanisme ori scheme, prin intermediul cărora oamenii îi pot face răspunzători pe actorii politici, pentru efectele deciziilor lor;

- reglementările sociale adoptate sunt larg incluzive și echitabile, ca și instituțiile, sau practicile de guvernare și interacțiune socială;

- femeile sunt parteneri egali cu bărbații în sfera privată și publică a vieții sociale și în aparatul de adoptare a deciziilor;

- discriminările de orice fel (rasiale, etnice, economice, culturale etc.) sunt abolite;

- politicile sociale curente reflectă ori țin cont și de nevoile generațiilor viitoare;

- politicile statale și economice sunt adecvate la nevoile și aspirațiile oamenilor urmărind, în mod explicit, eradicarea sărăciei și creșterea șanselor de dezvoltare pentru toți.

Libertatea și participarea politică, în calitate de prerogative, scopuri și mijloace ale dezvoltării umane, sunt la fel de importante ca și abilitatea de a scrie și a citi, ori de a avea o stare de sănătate bună (UNDP, 2002). Dar acest fapt este adesea prea puțin conștientizat de către indivizi, și uneori, chiar de către decidenții politici sau de către conducătorii unor instituții ale bunăstării sociale. La nivel general, există o oarecare distorsiune a percepției în acest sens, dezvoltarea umană corelându-se mai ales cu problematica ce derivă din *bunăstarea economică* ori din *accesul la educație și la serviciile de sănătate publică*. Se efectuează astfel, implicit, o reducere inadmisibilă a înțelesului și a aplicării în practică a acestui concept. Adesea, decidenții politici par să uite că oamenii nu sunt doar *beneficiarii* progresului economic și social, ci și *agenții* acestuia, fie că ei acționează individual sau în colectiv. De aceea, participarea politică vizează deopotrivă individul și grupul politic.

Plasarea participării politice, în centrul strategiilor ce vizează dezvoltarea umană, ridică problema *scopului intrinsec și al profilului concret al dezvoltării umane*: care capacități sunt mai mult decât altele componente ori atribute ale dezvoltării umane. Desigur, mult mai multe decât traiul decent, educația și sănătatea. De exemplu, *securitatea personală*, ori *eliminarea unor riscuri ca violența sau pericolul fizic* sunt considerate extrem de importante în prezent de foarte mulți oameni.

Politicile publice nu pot opera însă decât formulând priorități. Iar *actualul concept al dezvoltării umane exprimă ceea ce deocamdată decidenții politici au hotărât că este prioritar, în definirea șanselor de viață și de apărare, pentru indivizi și pentru agenții sociali colectivi*. Cu toate acestea, atât indivizii cât și

societățile valorizează diferit capabilitățile de care poate depinde propria lor situație, în spațiu și în timp.

În deceniul trecut, se pare că libertatea și participarea politică au devenit deziderate extrem de proeminente în dezbaterile politicilor publice. Schimbările politice din anii '90 au construit un oarecare consens, în ceea ce privește valoarea libertăților politice și, în general, a drepturilor omului. Acest consens a fost exprimat explicit prin declarațiile interguvernamentale din cadrul *Declarației Mileniului* prilejuită de *Conferința Națiunilor Unite pentru Finanțarea Dezvoltării*, din Martie 2002.

În epoca actuală, când tendințele de globalizare se afirmă tot mai larg, *liberalizarea piețelor și liberalizarea politică* sunt, cel puțin teoretic, principalii lideri ai schimbării sociale. Desigur, la o analiză chiar sumară a contextului economic și politic internațional, se pot identifica și numeroși factori de rezistență în fața acestei tendințe de liberalizare. Oricum, schimbările sociale care s-au produs la nivel mondial după anul 1990, au determinat schimbarea priorităților și în domeniul dezvoltării umane, măbind importanța acordată participării/libertății politice și acțiunii colective. Alături de inițiativele economice, inițiativele sociale ocupă centrul atenției, în măsura în care ele vin într-adevăr în întâmpinarea preocupărilor reale ale oamenilor.

De altfel, acesta este și sensul actual al conceptului de *democrație în actul de guvernare*: faptul că *oamenii și problemele lor contează în primul rând. Faptul că guvernul este chemat să se conformeze și să vină cu soluții la problemele populației și nu invers.*

Desigur, într-o lume cu interese atât de disparate și competitive, principii fundamentale clasice ale acțiunii democratice, adică „*înfăptuirea voinței majorității populației*” devine din ce în ce mai dificil nu numai de îndeplinit, ci chiar de identificat. Sunt puține situațiile în care se pot coaliza voințele a milioane de oameni într-o singură voință. Cu toate acestea, *stilul democratic de guvernare* și preocupările guvernanților, pentru ca toate categoriile sociale distincte să-și poată afirma liber opțiunile, privind oportunitatea unor acte de guvernare cu larg impact social, sunt, în prezent, de un interes mai larg decât oricând.

POZIȚIA ROMÂNIEI ÎN CLASAMENTUL GLOBAL AL DEZVOLTĂRII UMANE

Deși seria publicațiilor UNDP a Raportului Global al Dezvoltării Umane a început din anul 1992, seria dedicată special României a debutat în anul 1995. Din atunci, în fiecare an, PNUD selectează un număr de analiști sociali din România și împreună cu aceștia, pune în dezbateri publice teme sociale de primă importanță pentru țara noastră, fiind centrate totuși pe analiza problemelor dezvoltării umane.

Aceste publicații au relevat însă și alte tendințe conturate în sfera social-economică în anii tranziției, relevând temerile generale ale oamenilor, încurajând dialogul dintre factorii politici și societatea civilă, dintre cercurile guvernamentale și cele neguvernamentale. Realitățile sociale românești – analizate mai pe larg în seria rapoartelor naționale – sunt preluate însă extrem de succint, devenind

punctuale și adesea chiar invizibile, în seria rapoartelor mondiale. În aceste rapoarte, România este inclusă în grupul țărilor central și est europene, iar evoluțiile din România sunt descrise doar global, prin analiza trendurilor conturate în spațiul respectiv.

Detalierea datelor despre România se realizează însă relevant în partea dedicată indicatorilor statistici, unde este prezentat și clasamentul națiunilor, în funcție de indicele dezvoltării umane, gradul de sărăcie, trendurile demografice, accesul la serviciile de sănătate etc.

Ediția din anul 2002 a Raportului Global al Dezvoltării Umane prezintă date din anul 2000 și anterioare. Ca și edițiile precedente, acesta operează o selecție a țărilor, în funcție de valoarea IDU, în trei grupe, astfel:

– **țări cu valori înalte ale IDU** (cuprinse între 0,942 și 0,800), unde sunt incluse țările din UE și unele țări din OCDE; de curând, în această grupă au fost incluse și țări din grupul central și est-european precum Slovenia, R. Cehă, Ungaria, Polonia, Estonia, Croația, Lituania și Letonia. Această grupă include 53 de țări;

– **țări cu valori medii ale IDU** (cuprinse între 0,75 și 0,511) unde sunt incluse 84 de state, printre care și România.

Țara noastră ocupă locul 63 în clasamentul general al anului 2000, situându-se după Bulgaria, cu IDU=0,775, fiind a zecea țară din cadrul grupei. În aceeași grupă sunt incluse și Belarus (locul 56) și F. Rusă (locul 60), Kazakstan (locul 79), Ucraina (locul 80), Turcia (locul 85), Albania (locul 92).

– **țări cu valori mici ale IDU** (cuprinse între 0,499 și 0,275) unde sunt incluse 36 de state, printre care Pakistan (locul 138), Bangladesh (locul 145) și Sierra Leone (locul 173).

În anul 2000, România prezintă valori superioare la toți indicatorii sociali, comparativ cu mediile valorice ale indicatorilor grupei a doua.

Față de valorile medii ale indicatorilor sociali ai grupului țărilor central și est-europene și țărilor CSI, România prezintă însă valori ușor inferioare la aproape toți indicatorii: rata alfabetizării adulților, rata brută a înscrierilor în învățământul primar, secundar și terțiar, PIB/locuitor, indicele educației, indicele PIB și IDU.

Tendința IDU pentru România, în intervalul anilor 1975–2000, indică o ușoară creștere a acestuia în intervalul 1975–1985, de la 0,755 la 0,794 urmată de o diminuare a acestuia în anul 1990 (0,777). În anii '90, variațiile IDU pentru țara noastră au fost extrem de mici, tendința fiind de ușoară scădere la mijlocul intervalului (IDU=0,772 în anul 1995).

În ceea ce privește accesul populației la resursele și serviciile destinate îngrijirii sănătății, țara noastră prezintă, în cadrul grupei a doua, indicatori sociali care, pe unele dimensiuni, ar îndreptăți-o la un loc în grupa a treia, a țărilor subdezvoltate. Avem în vedere **procentul populației cu acces la facilități sanitare adecvate** – de 53%, în timp ce valorile cele mai numeroase ale grupei a doua depășesc 80%. O situație similară există și în ceea ce privește **proporția populației cu acces la medicamentele esențiale**.

Capitolul indicatorilor referitori la *progresele privind supraviețuirea populației* prezintă țara noastră cu valori dintre cele mai ridicate, în cadrul grupei a doua, ale *ratei mortalității infantile* (19/1000 născuți vii), în timp ce rata Bulgariei, de exemplu, (țară care se află pe locul 62 în clasamentul IDU), este de 14/1000 născuți vii. De asemenea, *rata mortalității populației sub vârsta de cinci ani este de 22/1000 născuți vii*, în timp ce Bulgaria, de exemplu, reușește să mențină o rată de numai 16/1000 născuți vii. Extrem de ridicată este, în cazul României, și rata mortalității materne (42/100.000 nașteri vii, în intervalul 1985–1999), în timp ce Bulgaria prezintă la acest indicator valoarea 15/100.000 nașteri vii.

RAPORTUL NAȚIONAL AL DEZVOLTĂRII UMANE ÎN ANUL 2002

Prin intenția declarată a autorilor, ediția din anul 2002 a Raportului Național al Dezvoltării Umane (RNDU) se dorește a fi deosebită de edițiile anterioare, prin faptul că aceasta realizează o privire retrospectivă, de larg ansamblu, asupra caracteristicilor social-politice și economice ale tranziției din România. Ediția din anul 2002 a RNDU își propune să contribuie la creșterea înțelegerii generale a sensului și semnificațiilor transformărilor, ce au avut loc de-a lungul tranziției, și să prezinte principalele probleme cu care s-au confruntat societatea civilă, statul, organizațiile internaționale și sectorul privat.

Multe dintre ideile expuse în lucrare sunt însă exprimate vag, cu un grad ridicat de imprecizie, iar subiectele puse în discuție sunt prezentate uneori lacunar. Cât despre datele statistice utilizate, acestea contrazic uneori simțul comun.

Autorii menționează, încă din primele rânduri, *caracterul reactiv al evoluțiilor reformatoare românești*, subliniind, în același timp, că factorii de decizie din România au elaborat „*programe economice cuprinzătoare*”, în principal, ca răspuns la angajamentele externe, ceea ce a creat un curent larg de nemulțumire din partea populației. Cât de „*cuprinzătoare*” au putut fi acele programe economice de tip reactiv și la care programe se face referință, în mod specific nu ni se spune. Totuși, cum a fost posibil ca, având asemenea programe, *tranziția la economia de piață din țara noastră să fie „aleatoare”* (p. 4–5) este greu de înțeles.

În ceea ce privește *dezvoltarea umană*, autorii afirmă că, în intervalul 2001–2002, nu s-au produs schimbări majore, comparativ cu ceea ce s-a raportat în anul 2000. Totuși, deși profilul dezvoltării umane din România este relativ stabil, începând din anul 1989 poate fi percepută conturarea unei tendințe continue de decădere.

Datele statistice furnizate de RNDU (2002) indică însă alte valori pentru indicatorii sociali, decât cele publicate în Raportul Global, ed. 2002. Potrivit RNDU, valorile pentru România ale IDU, în intervalul 1995–2000, sunt următoarele (tabelul nr. 2):

Tabelul nr. 2

Indicele Dezvoltării Umane în România

Anul	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indicele dezvoltării umane	0,759	0,762	0,761	0,762	0,759	0,769

Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2001–2002, UNDP, p.89.

Acești indicatori prezintă valori ceva mai scăzute decât Raportul Global (2002), ceea ce înseamnă că situația a fost chiar ceva mai gravă decât ceea ce s-a raportat inițial la PNUD, pentru Raportul Global.

Cât de grav este totuși acest „ușor declin social al României” în condițiile în care, în anii ‘90, întregul grup al țărilor central și est europene, cu excepția Bulgariei și Rusiei, au ajuns să fie situate în grupul întâi, cel al țărilor cu valori înalte ale IDU, este mai greu de spus. Cert este însă că acesta constituie unul dintre motivele pentru care, în cadrul grupului celor treisprezece țări, considerate candidate la Uniunea Europeană, țara noastră se plasează pe poziția a douăsprezecea, la egalitate cu Bulgaria, înaintea Turciei. Iată de ce declinul dezvoltării umane din România nu mai poate fi considerat doar o *tendință vag conturată*, referindu-ne doar la contextul intern, de vreme ce, zi de zi, afirmăm și ne place să credem că facem parte din grupul țărilor central și est europene, care în prezent s-au distanțat de noi net, pe toate planurile de dezvoltare.

Încercările autorilor de a demonstra cu cifre statistice că în domeniul dezvoltării umane „în România ultimului deceniu s-au produs atât progrese cât și reculuri” nu este deloc convingătoare la capitolul „progrese”. În plus, autorii dovedesc, pe alocuri, un anume grad de dezinformare. Ei afirmă că „din 1990, schimbarea medie anuală a indicelui de prețuri pentru consumatori s-a redus cu 60%” (op. cit., p. 5).

Lăsând la o parte faptul că această afirmație contrazice simțul comun, Raportul Global al Dezvoltării Umane, 2002 (UNDP) publică, referitor la acest indicator, cifre care îl infirmă și par mult mai credibile (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Creșterea medie anuală a indicelui prețurilor de consum în mai multe țări, în intervalul 1990–2000

- % -

Țara	Valoarea creșterii medii anuale a indicelui prețurilor de consum	Țara	Valoarea creșterii medii anuale a indicelui prețurilor de consum
Canada	1,7	Polonia	25,3
Belgia	1,6	SUA	2,7
Germania	2,2	Franța	1,6
Grecia	9,0	UK	2,9
Slovacia	8,4	R. Cehă	7,8
F. Rusă	99,1	Ungaria	20,3
Macedonia	13,0	Croația	86,3
Ucraina	200,4	România	100,5
Bulgaria	117,5	Turcia	79,9

Sursa: Human Development Report 2002, UNDP, p.190–191.

Este discutabil totuși, în ce măsură constituie un „progres” faptul că, în decurs de un deceniu, „în România au avut loc opt runde electorale”. Dincolo de anumită frecvență, (cel mult o rundă electorală la doi ani) rundele electorale pot deveni mai degrabă o povară economică și mai puțin o șansă în plus de schimbare în bine a situației socioeconomice.

Nici discursul autorilor despre așa numitele „lecții ale tranziției” nu este prea convingător. Contribuția actuală, relativ mare a industriei, la constituirea valorii exporturilor românești, nu implică nicidecum că, din această cauză (și nu din alte cauze), ar trebui să dezvoltăm industria cu orice preț. Caracterul „decisiv” al exportului industrial decurge, în realitate, numai din aceea că, prin „reformarea economică a celorlalte sectoare” – agricultura și serviciile – am reușit să le punem cu totul la pământ, așa cum s-a întâmplat, de altfel, și cu o bună parte din industria „falimentară” aflată în proprietatea statului, dar care s-a dovedit altfel, o vacă bună de muls pentru corupție și pentru formarea sălbatică de capital din România. Despre aceste lucruri însă nu ni se spun prea multe în RNDU. Dacă se fac totuși unele referiri la aceste subiecte ele sunt voalate sub exprimări vagi, care sugerează oarecum caracterul izolat și necaracteristic pentru *starea de anormalitate etică și juridică în care trăim*, de parcă toate ar fi bune și la locul lor. Nu ni se spune nici dacă există vreo lege nescrisă, pentru ca toți cei ce sunt cunoscuți opiniei publice și pot fi făcuți răspunzători pentru aceste lucruri, să scape nepătați și să reprezinte „cu onoare” poporul român în continuare, prin intermediul diverselor instituții ale statului.

Astfel de adevăruri sunt greu de rostit, și cu atât mai greu de acceptat, decât către cei chemați să schimbe această situație. Ele sunt cunoscute însă de către toată lumea, inclusiv de către autorii RNDU, care nu ezită să afirme că „în prezent România are o rețea elementară legală și instituțională necesară pentru a satisface regulile concurenței de piață. În ciuda existenței acestor mijloace, totuși, ele nu funcționează încă bine și nu pot garanta total un mediu competitiv pentru economie” (op. cit., p. 6). Asta pentru că în România, calitatea mediului de afaceri lasă mult de dorit, și nu în ultimul rând, din cauza modalităților prin care s-a realizat procesul de privatizare, prin care au fost propulsați în primul plan agenții economici numeroși agenți economici, lipsiți de verticalitate morală.

Într-adevăr, „experiența României de trecere bruscă de la un regim claudic nedemocratic la o democrație de masă este foarte diferită de alte modele de democratizare” (op. cit., p. 7). Și asta nu pentru că ar lipsi consimțământul populației față de construirea unui astfel de regim în țara noastră, ci pentru că, în ciuda clarității satisfăcătoare a conceptului, la noi, fiecare segment social, dacă nu cumva chiar fiecare individ în parte, înțelege diferit conținutul cuvântului „democrație” și ca urmare, fiecare la locul său de afirmare, va favoriza și va construi în orice caz, altceva decât ceea ce se înțelege statistic, în Europa de Vest printr-un „mediu și o mentalitate democratică”.

Acest fenomen, activ la nivel de masă, într-o țară în care „reformele economice s-au făcut în ritm foarte lent înainte de 1996 și nu au luat deloc avânt până în 1999”

în care totuși „inflația a evoluat galopant” și „rezultate la fel de slabe s-au înregistrat și în cazul reformelor structurale” iar „fondurile mutuale ilegale (?) au transformat economiile celor săraci în profit pentru câțiva așa-numiți oameni de afaceri” (op. cit., p. 39) poate avea consecințe dintre cele mai dramatice.

Într-un asemenea context general, nu ne mai întrebăm de ce totuși, în prima etapă a tranziției, dezvoltarea umană din România a constituit pentru guvernanți, ultima lor grijă.

Identificând cu o oarecare timiditate „problema cea mai dificilă pentru România – abandonarea comportamentului necompetitiv” (p. 29) autorii fac totuși afirmații care, deși par adevărate într-un grad mai ridicat sau mai scăzut, nu sunt susținute prin date statistice, pentru ca cititorii să poată căpăta o imagine corectă asupra realităților puse în discuție.

Se vorbește în mai multe paragrafe despre unele efecte pe care le-a produs „liberalizarea prețurilor și a comerțului exterior” de la începutul anilor '90. Ceea ce nu se spune însă este faptul că procesul ce a avut loc la începutul anilor '90 se poate numi oricum altcumva, dar în nici un caz „liberalizare”. O economie în care toate prețurile cresc exponențial, fiecare agent economic luptând să transfere costurile tranziției „asupra celorlalți agenți economici” va sfârși, în mod inevitabil, prin transferarea tuturor costurilor ineficienței și fraudei economice asupra populației care, ca urmare, a intrat într-un proces galopant de sărăcie. Acest fenomen s-a produs deja în țara noastră și nu a putut fi împiedicat nici măcar de tratamentul preferențial, din partea guvernanților, a unor categorii socioprofesionale mai „întreprinzătoare” în plan sindical.

Autorii RNDU afirmă că, în primii ani ai tranziției, „procesul de liberalizare a prețurilor”, care ar fi trebuit să producă un efect de tip *câștig-câștig* pentru *producători-consumatori* a creat, de fapt, o situație de „eroziune puternică a veniturilor”, adică o situație de tip *pierdere-pierdere*. Ceea ce totuși nu spun autorii este faptul că situația respectivă nu a generat „pierdere” decât pentru masa consumatorilor și pentru acele întreprinderi de stat care printr-o *viziune ocultă* a guvernanților, urmau să fie scoase la vânzare pe nimic, în cadrul unor „licitații cu participant unic”. Pentru acești „cumpărători” care și-au însușit bunuri create prin eforturi colective de decenii, contra unor sume simbolice, procesul de liberalizare nu a însemnat nicidecum „pierdere”. Problema este că acești agenți economici, după trecerea perioadei de glorie inițială, trebuiau să se afirme și să supraviețuiască pe piață, ca agenți economici. Însă haosul economic a fost și este încă suficient de mare, pentru ca mulți dintre acești „favorizați ai soartei” să fie și ei înghițiți de „peștii mai mari”, ori să fie sufocați de neputințele unor „întreprinderi căpușă” având obiect de activitate extrem de mobil și labil – totul fiind „să iasă salariul”.

Într-un astfel de mediu, statul, ca agent economic cu reflexe greu adaptabile la noile situații ale conjuncturii economice naționale, care se poate numi oricum, dar nu *pieață* (știut fiind că piața presupune existența unui mediu concurențial, a unor cumpărători bine informați etc. – ceea ce numai în cazuri excepționale se întâmplă în

România) este nevoit, din ce în ce mai frecvent, să apeleze la reglarea conturilor sale, apelând la vechile sale reflexe, de a gestiona abuziv fondurile asigurărilor sociale, de sănătate publică sau alte fonduri, constituite prin mecanisme sociale. Astfel, sectorul public al serviciilor medicale este dus la faliment cu bună știință, pe considerentul că „este imposibil să realizezi tranziția fără anumite costuri sociale”. Și bineînțeles că fiecare guvern care vine la conducere își ia în primire „rolul de Dumnezeu” și hotărăște „cine trebuie sacrificat în primul rând”. În mod sigur, nu au scăpare cei prea slab organizați pentru a efectua presiuni asupra guvernanților. Și astfel „logica economică a efectuării tranziției” este dirijată în mod nevăzut, prin raporturile de putere ale societății civile, care pot oricând să suspende „prăjitura guvernării” din fața noilor (ori mai vechilor) aleși ai poporului.

Interesant este că, autorii RNDU afirmă: „statul este primul agent care încalcă regulile concurenței, prin protejarea și favorizarea întreprinderilor publice, în detrimentul sectorului privat”. Dar acest lucru pare oarecum normal, având în vedere că fondurile de asigurări sociale și cele medicale (adică fondurile care rezolvă o bună parte din problemele bugetului de stat) sunt totuși colectate de la o populație majoritar angajată în muncă la stat, cel puțin în prima parte a intervalului. Această populație este însă din ce în ce mai săracă și mai puțin încrezătoare în legitimitatea statului, în calitate de garant al unui pachet minim de servicii sociale.

Cel puțin deocamdată, statul român pare să-și fi păstrat totuși suficiente pârghii de control al economiei naționale, astfel încât el să nu depindă întru totul numai de buna-credință a contribuabililor firești. Nimeni însă nu știe ce ne va aduce viitorul în această privință, și ce se va întâmpla, când sectorul energetic și alte sectoare strategice ale economiei naționale se vor privatiza cu totul.

Desigur, atunci când utilizezi un context strict teoretic, pentru a exprima unele idei, despre „cum s-ar putea face o reformă pentru săraci” (p. 31) poți avea o viziune diferită de cel care, aflat deja la guvernare, constată că pentru a rămâne în acel scaun, trebuie să asculte de alte rațiuni și priorități. Interesant este însă că autorii RNDU consideră că, „în dezvoltarea locurilor de muncă este vital să nu se ajungă la paralizia politicilor sau la ezitări din cauza dificultăților reformei și a imposibilității de a-i compensa pe perdanți”.

Cu alte cuvinte, pentru a favoriza dezvoltarea economică și implicit umană a unor categorii sociale, este de așteptat ca unele categorii socioumane să fie, cu bună știință, sacrificate. Această idee pare cel puțin stranie, mai ales într-un RNDU. Dacă nici într-o asemenea lucrare nu există avocați care să pledeze pentru „toți cei meniți să piardă” în competiția locurilor de muncă, atunci unde? Desigur, se știe, în acest caz, este vorba despre acele categorii socioprofesionale cu o calificare mai slabă, care nu își mai pot găsi un loc de muncă, ori care se află în pragul pensiei și pot deveni șomeri pe termen lung, cu mult înainte de a fi îndreptățiți să-și primească drepturile de pensie. Cum vor trăi acești oameni în viitor și ce relevanță mai poate avea pentru ei conceptul de dezvoltare umană constituie un subiect asupra căruia se păstrează tăcerea.

Din cele de mai sus, rezultă clar faptul că, în România, chiar și în rândurile teoreticienilor și analiștilor sociali, mai sunt multe de înțeles și de schimbat, în ceea ce privește modul cum un concept precum cel de „dezvoltare umană” trebuie operaționalizat și pus în practică, astfel încât toate categoriile sociale să beneficieze de șanse de dezvoltare umană egale. În aceste condiții, nu este de mirare că unii politicieni, excedați de conjunctura generală, aflată în schimbare rapidă, și de necesitatea de a gestiona cu mijloace inadecvate sau sărace procese și fenomene de mare amploare, din diverse domenii ale vieții politice și economice, pot să mai greșească, atunci când iau decizii cu impact social.

BIBLIOGRAFIE

1. Berthin, G. D., consultant internațional și autor principal, Teodorescu, A., (coordonator), *Raportul național al dezvoltării umane România 2001–2002. Un deceniu de tranziție în România, PNUD.*
2. *Human Development Report 2002, Deepening Democracy in a Fragmented World, UNDP.*